

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ “ПІДПРИЄМНИЦЬКА КУЛЬТУРА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ І ТУРИЗМУ”

STRUCTURAL-FUNCTIONAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF “ENTERPRINEURIAL CULTURE OF SPECIALISTS IN THE SPHERE OF SERVICE AND TOURISM”

У статті здійснено структурно-функціональний аналіз поняття “підприємницька культура майбутніх фахівців сфери послуг і туризму” на основі узагальнення й систематизації наукових розвідок щодо проблеми виокремлення професійно значущих якостей фахівців означеного напрямку. Доведено, що зміст підприємницької культури як інтегрального особистісного утворення забезпечує ефективну професійну самореалізацію й акумулює якості фахівців у трьох вимірах, а саме: індивідуально-особистісному, професійно-діяльнісному та соціально-значущому. Визначено, що компонентами підприємницької культури є мотиваційно-ціннісний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-рефлексивний та соціально-етичний.

Ключові слова: підприємницька культура, сфера послуг і туризму, професійно значущі якості, мотиви, цінності.

The article deals with the structural-functional analysis of the concept of "entrepreneurial culture of the future specialists in the sphere of tourism services sector" on the basis of generalization and systematization of scientific research. It is proved that the content of entrepreneurial culture as an integral personal entity provides effective realization of personal potential in profession and career and accumulates the qualities of specialists in three dimensions, namely: individual-personal, vocational and socially significant. Individual-personal dimension is represented by value systems as well as needs, causes of actions, psychophysiological and professionally significant qualities of personality (sociability, customer centricity, innovativeness, creativity, organizational abilities, and capacity to risk). The vocational dimension contains a set of knowledge, skills, competence that ensures the effective realization of personal potential in the field of tourism and service sector. The socially significant dimension of professional activity of specialists in the sphere tourism and service sector is conditioned by the sector-specific issues, which on one hand is focused on meeting the cultural, recreational, aesthetic needs of the individual, and on the other hand has a significant impact on the development of the state economy, ensures the preservation of cultural and natural values, facilitates the promotion of the national product worldwide.

On the basis of theoretical generalization of the presented research results and a number of scientific papers, concerning the problem understudy, features, principles, functions of entrepreneurial activity in general and in the sphere of tourism and service sector in particular, as well as the substantiated essence of the concept of "entrepreneurial culture". Thus, the structure of entrepreneurial culture of professionals in tourism and service sector is understood as a dynamic system which is represented by interconnected components, which are formed in the process of obtaining a vocational education, are being improved on professional activity. and contribute to realization of personal potential in profession and career. It has been determined that the

components of entrepreneurial culture are motivational-value, cognitive-praxeological, personality-reflexive and social-ethical.

Key words: entrepreneurial culture, the sphere of tourism and service sector, professionally significant qualifications, motives, values, reflexion.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сфера послуг і туризму в нашій країні і у світі характеризується стрімкими темпами розвитку, є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки, оскільки спрямована на задоволення низки потреб населення: естетичних, культурних, рекреаційних, екстремальних та ін. Забезпечення означених потреб можуть здійснювати висококваліфіковані, конкурентоздатні фахівці з інноваційним типом мислення, здатністю ризикувати та високими морально-етичними переконаннями. Відповідно зростають вимоги до якості і змісту професійної підготовки таких фахівців, що задекларовано у нормативно-правових документах та підтверджено результатами сучасних наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Пошук шляхів удосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму здійснює низка дослідників, а саме: А.Віндюк, В.Зінченко, О.Кашинська, О.Креденцер, Л.Соловей та ін. вивчають педагогічні, психологічні та історичні аспекти такої підготовки; С.Варналій, І.Гой, В.Колот, Г.Матукова, Ю.Пачковський, А.Путінцев, І.Репіна, Т.Смелянська, О.Щербина та ін. досліджують основи підприємництва загалом та особливості формування підприємницьких якостей особистості; у працях Л.Дядечка, М.Морозова, М.Ткаченка та ін. наведені окремі аспекти організації підприємництва в сфері послуг і туризму.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Попри увагу науковців до проблем означеного напрямку, залишається недостатньо дослідженою проблема виокремлення структурних компонентів підприємницької культури як інтегрального особистісного утворення майбутніх фахівців сфери послуг і туризму.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виокремлення структурних компонентів підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму на основі конкретизації й аналізу їх професійно значущих якостей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Успіх у професійній діяльності забезпечує комплекс характеристик особистості, які необхідно враховувати розробляючи теоретичні та практичні поради для удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх працівників сфери послуг і туризму [2; 5; 8; 10; 11]. Психологічний аналіз порушеної проблеми здійснено в дисертації О.Приймук. У руслі вивчення психологічних умов формування професійних якостей здобувачів вищої освіти дослідниця виокремлює основні характеристики, які забезпечують ефективність професійної діяльності в різних галузях, як-от:

- професійна мотивація як спонукальна і спрямовуюча активність особистості;
- загальна і професійна підготовленість (сукупність ключових і професійних компетентностей);
- рівень функціональної готовності організму до трудової діяльності, розвиток професійно-важливих психофізіологічних функцій аналізаторів і фізичних якостей (сила, швидкість, витривалість, спритність);

- стан розвитку професійно-важливих якостей, що характеризують пізнавальні процеси і психомоторику, темпераментальні, характерологічні й емоційно-вольові характеристики особистості [8, с. 32].

Для систематизації особистісних якостей в психолого-педагогічній літературі використовують результати досліджень Е.Зеєра. Учений розробив концептуальну модель, яка містить підструктури особистості, характерні для фахівців різних галузей, а саме: професійна спрямованість, професійна компетентність, професійно важливі якості та професійно значущі психофізіологічні властивості [5, с. 23–24]. Важливою особливістю є те, що в процесі професійного становлення зміст підструктур змінюється, відбувається інтеграція компонентів всередині кожної з них і утворення ключових кваліфікацій, які й забезпечують конкурентоздатність, професійну мобільність, продуктивність професійної діяльності, сприяють професійному зростанню, підвищенню кваліфікації та розвитку кар'єри [5, с. 26].

Науковий інтерес для дослідження становлять підходи учених до проблеми систематизації підприємницьких якостей, які визначають успішність діяльності у сфері послуг і туризму.

Під поняттям “підприємець” в сучасній науці розуміють людину, яка “бере на себе ризик організації нового підприємства або розробки нової ідеї, нової продукції чи нового виду послуг, пропонованих суспільству” [4, с. 229–230]; “здійснює самостійну, систематичну, ініціативну, ризикову діяльність, спрямовану на виробництво товарів та надання послуг з метою одержання прибутку або особистого доходу і передбачає здійснення нововведень” [3, с. 46]. В економічній та педагогічній літературі [1; 3; 4; 6; 7; 10] наведено перелік універсальних якостей, які мають бути притаманні підприємцям у різних галузях господарства, як-от: психологічна готовність до певних дій, розвинута емоційно-вольова саморегуляція (стійкість до фізичних і психологічних навантажень), інноваційна спрямованість, творчі схильності, настанова на успіх, організаторський потенціал, надійність, висока особиста відповідальність, здатність переконувати, здатність діяти в умовах невизначеності, готовність ризикувати, рішучість, лідерські здібності, уміння налагоджувати зв'язки, схильність домовлятися для розв'язання завдань, уміння продавати та ін.

Г.Матукова поділяє підприємницькі якості на два типи, а саме:

- загальні особистісні якості: комунікабельність, працездатність, наполегливість, моральність, креативність, активність, організованість, самовладання, спостережливість, ініціативність, самостійність, цілеспрямованість;
- специфічні особистісні якості: організаторське чуття (практичний розум, психологічний такт, загальний рівень розвитку), здатність до емоційно-вольового впливу (суспільна енергійність, вимогливість, критичність), схильність до організаторської діяльності [6].

Оскільки сучасна система сфери послуг і туризму зосереджена переважно у приватній формі власності, підприємницькі якості працівників є необхідною умовою їх успішної діяльності й професійної самореалізації, а також ефективного функціонування закладів туризму й туристичної інфраструктури та пов'язаної з ними сфери послуг. У даному аспекті зміст підприємницької культури як інтегрального особистісного утворення забезпечує ефективну професійну самореалізацію й акумулює якості фахівців у трьох вимірах, а саме: індивідуально-особистісному, професійно-діяльнісному та соціально-значущому. Розглянемо детальніше.

Індивідуально-особистісний вимір представлений ціннісними орієнтаціями, потребами, мотивами діяльності, психофізіологічними та професійно значущими

якостями особистості. Означені характеристики є підґрунтям для становлення підприємницької культури, оскільки саме мотиви і цінності визначають поведінку особистості в повсякденному житті і спонукають до діяльності, в тому числі – професійної.

Професійно-діяльнісний вимір містить сукупність знань, умінь, навичок, компетентностей, які забезпечують успішне виконання професійних функцій у сфері послуг і туризму.

Суспільно-значущий вимір професійної діяльності фахівців сфери послуг і туризму обумовлений специфікою галузі, яка з одного боку орієнтована на задоволення культурних, рекреаційних, естетичних потреб особистості, а з іншого – справляє значний вплив на розвиток економіки держави, забезпечує збереження культурних і природних цінностей, сприяє популяризації національного продукту в міжнародному масштабі. Усвідомлення наведених положень працівниками сфери послуг і туризму сприяє формуванню в них почуття професійної відповідальності, розумінню суспільної значущості професії.

На основі теоретичного узагальнення представлених результатів досліджень та низки наукових розвідок, дотичних до порушеної проблеми, особливостей, принципів, функцій підприємницької діяльності загалом і в сфері послуг і туризму зокрема, а також обґрунтованої сутності поняття “підприємницька культура”, структуру підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму розуміємо як динамічну систему, представлену взаємопов’язаними компонентами, які формуються у процесі здобуття професійної освіти, удосконалюються в професійній діяльності й сприяють самореалізації особистості. До таких компонентів відносимо *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, соціально-етичний*.

Мотиваційно-ціннісний компонент підприємницької культури охоплює загальну спрямованість особистості, що включає мотиви, ціннісні орієнтації, професійну позицію, які впливають на процес і результати діяльності. Мотиви підприємницького аспекту професійної діяльності фахівців сфери послуг і туризму є стимулами до діяльності, виявляються в намірах досягнення успіху, бажанні удосконалюватися й самореалізуватися. Е.Зеер наголошує, що системоутворюючим фактором у професійній діяльності є спрямованість особистості, яка охоплює мотиви, ціннісні орієнтації, професійну позицію і соціально-професійний статус [5, с. 24].

У процесі професійної підготовки доцільно акцентувати увагу на професійних цінностях, від сформованості й глибини яких залежить успіх професійної діяльності. Водночас, морально-етичні переконання та духовні цінності особистості (гуманізм, чесність, толерантність, повага, відповідальність тощо) в підприємницькій культурі є основою для побудови суб’єкт-суб’єктних відносин зі споживачами послуг, колегами та партнерами, а також визначають орієнтири саморозвитку особистості.

Когнітивно-праксеологічний компонент синтезує теоретичні й технологічні знання із використанням їх у професійно-освітній діяльності. Даний компонент репрезентовано в сукупності знань, поінформованості з питань підприємницького аспекту професійної діяльності в сфері послуг і туризму, а також володінні особистістю комунікативними навичками, уміннями задовольняти потреби споживачів послуг, здатністю розробляти й реалізовувати бізнес-проекти, упроваджувати інновації, творчо підходити до вирішення професійних завдань. Майбутні фахівці під час навчання в закладах вищої освіти вивчають дисципліни з циклів загальної та професійної підготовки. Вважаємо, що змістове наповнення

дисциплін має містити знання з основ підприємницької діяльності, менеджменту, маркетингу, особливості організації й ведення бізнесу в сфері послуг і туризму. Ю.Білова розглядає професійні знання в двох характеристиках: теоретичному й технологічному [1, с. 17]. Теоретичні знання становлять когнітивну основу професійної діяльності, а в змісті технологічних репрезентуються знання про технологію і процедури діяльності.

Як відомо, для визначення результату здобуття освіти особистістю на різних рівнях використовується поняття “компетентність”, як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [9]. Професійну компетентність вважають інтегральним показником готовності фахівців до практичної діяльності, оскільки у її змісті поєднано теоретичні й технологічні знання, практичні навички розв’язання типових та нестандартних професійних завдань, мотиви, прагнення, цілі, спрямованість особистості на самореалізацію в професії.

Підприємницька культура особистості в практичній діяльності посилює ефективність виконання професійних функцій працівником, оскільки базується на використанні творчого підходу, впровадженні інновацій для одержання більшого прибутку, передбачає готовність ризикувати в умовах невизначеності тощо. Тому окрім теоретичних та технологічних знань щодо професійної діяльності в сфері послуг і туризму, фахівець повинен володіти глибокими знаннями з економіки, менеджменту і маркетингу в даній галузі, має бути ознайомлений з теоретичними і практичними нормами ведення бізнесу, психологічними умовами ефективної комунікації, налагодження партнерських стосунків та принципи здорової конкуренції в сучасних умовах ринкової економіки тощо.

Формування означеного компонента відбувається в процесі залучення студентів до вирішення професійно орієнтованих навчальних завдань, використання інтерактивних методів навчання, під час проходження різних видів практики.

Особистісно-рефлексивний компонент представлений сукупністю професійно значущих якостей та здатністю до рефлексії, яка значною мірою впливає на професійне удосконалення й саморозвиток особистості.

У змісті підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму особистісні якості (психофізіологічні та професійно значущі) також визначають передумови для успішної діяльності. З-поміж вище наведених професійно значущих якостей розглянемо найбільш актуальні для фахівців сфери послуг і туризму, а саме: комунікативність, клієнтоорієнтованість, інноваційність, креативність, організаційні здібності, здатність до ризику тощо.

Діяльність працівників у сфері послуг і туризму є суспільно значущою і передбачає взаємодію у вимірі “людина – людина”, тим самим впливає на кожного учасника такої взаємодії [8]. Підприємницька культура також значною мірою ґрунтується на умінні комунікувати, взаємодіяти. Отож сукупність професійно значущих якостей працівників сфери послуг і туризму та їх підприємницької культури, зокрема, визначається соціальним спрямуванням і орієнтацією на задоволення потреб споживачів цих послуг і репрезентується у таких якостях як *клієнтоорієнтованість* та *комунікативність*.

Важливим чинником успіху в підприємницькій діяльності в різних галузях є *інноваційність мислення*. Учені наголошують, що саме “стратегічне інноваційне мислення розвиває у підприємців уміння оцінити різні сегменти оточення, чітко

формулювати головні важелі розвитку, визначати способи діяльності, що забезпечують підприємству стійкий розвиток” [10]. У сфері послуг і туризму інноваційність мислення забезпечує створення нових видів послуг або удосконалення існуючих, впровадження інноваційних технологій задля оптимізації надання відповідних послуг, використання нетрадиційних форм і методів залучення клієнтів, освоєння нових туристичних дестинацій, проведення реорганізації закладів харчування і розміщення споживачів туристичних послуг, удосконалення логістичних послуг тощо.

До якостей підприємницької культури відносять і *здатність до креативності*, яка забезпечує творче розв’язання професійних завдань, здатність використовувати нові підходи, інноваційні рішення. Таким чином, інноваційність мислення забезпечує широке спрямування підприємця на оновлення та удосконалення, а здатність до креативності – вужче поняття, яке забезпечує творче вирішення професійних завдань.

З інноваційністю та креативністю безпосередньо пов’язана така характерна якість підприємницької діяльності як *готовність ризикувати*. Поняття ризику трактують як “існування ймовірності, що фірма зазнає збитків, якщо прийняті управлінські рішення були помилковими або недостатньо прорахованими” [2, с. 207]. Нові виклики суспільства, потреби та бажання споживачів послуг, конкуренція на ринку послуг і туризму сприяють посиленню готовності підприємців даної галузі ризикувати заради одержання нових прибутків, утримання і розширення клієнтської бази. У змісті підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму означена якість сприяє розкриттю нових можливостей, вияву прихованого потенціалу, оновленню форми і змісту надання послуг.

З-поміж низки професійно важливих якостей для фахівців ресторанного бізнесу, О.Приймук виділяє ініціативність, у змісті якої інтегровано здатність до генерування ідей, пропозицій, визначення часткових завдань та шляхів досягнення мети. Дослідниця поєднує ініціативність з організаторськими здібностями, які забезпечують планування та реалізацію висунутих ідей [8, с. 47]. *Ініціативність та організаторські здібності* у змісті підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму забезпечують ефективність виконання окремих професійних завдань, забезпечують злагоджену діяльність колективу, допомагають виявляти та реалізовувати запити споживачів означених послуг, впливають на процес досягнення успіху загалом.

Соціально-етичний компонент забезпечує відповідність підприємницького аспекту професійної діяльності соціальним та етичним нормам. Оскільки діяльність у сфері послуг і туризмі є людиноорієнтованою, провідними цінностями для працівників є соціальна відповідальність, справедливість, толерантність, надійність тощо. Водночас відкритість, щирість, вірність слову і обіцянкам забезпечують міцні й надійні контакти з партнерами по бізнесу. Ю.Пачковський використовує поняття “етика відносин у сфері бізнесу” і наголошує, що саме сучасна етика підприємництва як частина загальної культури забезпечує успішне формування системи міжособистісних зав’язків, “регламентує відносини людей, дотичних до сфери бізнесу” [7, с. 13]. Таким чином етичні якості є необхідними для встановлення контактів та ефективної комунікації із суб’єктами підприємницької діяльності.

Як зауважує Г.Щука, у будь-якому виді професійної діяльності “повинна формуватися етична відповідальність перед професією (захист достоїнства професії, розвиток етичних норм та прирощування професійних знань), потреба в самореалізації та самовдосконаленні, яка проявляється в досягненні високої

професійності, в творчому підході до виконання професійних задач” [11, с. 254–255]. Це положення підтверджує вагомість етичних якостей та моральних переконань особистості, які визначають здатність фахівця відчувати соціальну й особистісну цінність професійної діяльності, якісно виконувати посадові функції, бажання удосконалюватися в даному напрямі.

Окрім того, необхідною характеристикою соціально-етичного компоненту є збереження людської гідності, орієнтація на отримання прибутків чесним і законним шляхом, готовність до благодійництва тощо. Соціальна значущість підприємницької культури реалізовується завдяки створенню нових робочих місць, удосконаленню умов праці, розподілу матеріальних цінностей на засадах справедливості, впровадженню інновацій.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отож, підприємницька культура фахівців сфери послуг і туризму значною мірою впливає на ефективність їх професійної діяльності, оскільки у своєму змісті інтегрує мотиви, цінності, загальне спрямування особистості, низку професійно-значущих якостей, знання та практичні уміння й навички, а також соціально-етичні норми і принципи, які забезпечують чесність, гідність, справедливість, соціальну значущість ведення бізнесу. Виокремлення структурних компонентів підприємницької культури допоможе удосконалити освітній процес у вищій школі задля ефективної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму до професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці шляхів впровадження особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та контекстного методологічних підходів у процес формування підприємницької культури фахівців досліджуваної галузі.

Література

1. Білова Ю.А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 15–17.
2. Богдан Н. М., Сухорукова О. П. Дослідження ризиків у туризмі. *Бізнес-інформ*. 2016. № 10. С.206–211.
3. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. Київ : “Знання-Прес”, 2006. 350 с.
4. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 355 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб., доп. Москва : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 149 с.
6. Матукова Г. І. Педагогічні умови розвитку в студентів економічних спеціальностей компетентності до підприємницької діяльності. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 8. С. 35-42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2015_8_8 (дата звернення 08.11.2018)
7. Пачковський Ю.Ф. Підприємництво як предмет соціопсихологічного дослідження (діяльнісно-поведінковий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра соціол. наук : 22.00.04. Національна академія наук України. Інститут соціології. Київ, 2004. 36 с.
8. Приймук О.О. Психологічні умови формування професійних якостей здобувачів вищої освіти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : 19.00.10. Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2017. 342 с.
9. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 12.12.2017)
10. Ткач В., Камушков О., Захарова С. Розвиток підприємництва у сфері туризму: державний та економічний механізм. *Теорія та практика державного управління і*

місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_20 (дата звернення 09.11.2018)

11. Щука Г.П. Теоретичні аспекти формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців сфери туризму у ВНЗ. Карпатський край. № 1–2 (6–7). 2015. С. 252–256.

References

1. Bilova Yu.A. Poniattia ta struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity. 2013. Vyp. 7. S. 15–17.
2. Bohdan N. M., Sukhorukova O. P. Doslidzhennia ryzkyiv u turyzmi. Biznes-inform. 2016. № 10. S.206–211.
3. Varnalii Z. S. Osnovy pidpriemnytstva : navch. posib. Kyiv : “Znannia-Pres”, 2006. 350 s.
4. Zavadskiy Y.S., Osovskaya T.V., Yushkevych O.O. Ekonomichnyi slovnyk. Kyiv : Kondor, 2006. 355 s.
5. Zeer E.F. Psykholohiya professyi : uchebnoe posobye dlia studentov vuzov. 2-e yzd., pererab., dop. Moskva : Akademicheskyy Proekt; Ekaterynburh : Delovaia knyha, 2003. 149 s.
6. Matukova H. I. Pedagogichni umovy rozvytku v studentiv ekonomichnykh spetsialnostei kompetentnosti do pidpriemnytskoi diialnosti. Profesiina osvita : problemy i perspektyvy. 2015. Vyp. 8. S. 35-42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2015_8_8 (data zvernennia 08.11.2018)
7. Pachkovskiy Yu.F. Pidpriemnytstvo yak predmet sotsiopsykholohichnoho doslidzhennia (diialnisno-povedinkovyi aspekt) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra sotsiol. nauk : 22.00.04. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Instytut sotsiologhii. Kyiv, 2004. 36 s.
8. Pryimuk O.O. Psykholohichni umovy formuvannia profesiinykh yakosteï zdobuvachiv vyshchoi osvity : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psyk. nauk : 19.00.10. Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet. Kyiv, 2017. 342 s.
9. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1.07.2014 № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia 12.12.2017)
10. Tkach V., Kamushkov O., Zakharova S. Rozvytok pidpriemnytstva u sferi turyzmu: derzhavnyi ta ekonomichnyi mekhanizm. Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. 2015. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_20 (data zvernennia 09.11.2018)
11. Shchuka H.P. Teoretychni aspekty formuvannia tsinnisnykh oriientatsii maibutnikh fakhivtsiv sfery turyzmu u VNZ. Karpatskyi krai. № 1–2 (6–7). 2015. S. 252–256.

Одержано статтю: 01.08.2019

Прийнято до друку: 15.08.2019

УДК 378.67.015.31:084

DOI: 10.15330/esu.16.92-97

Тетяна Козак,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені
М.П.Драгоманова (м. Київ, Україна)

Tetiana Kozak,

Candidate of pedagogical sciences (PhD), Associate
Professor, National Pedagogical Dragomanov
University (Kyiv, Ukraine)
tanyaosmak27@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

FORMING OF ARTISTIC AND AESTHETIC COMPETENCE OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

У статті обґрунтовано систему критеріїв, показників та рівнів вимірювання художньо-естетичної компетентності студентів як результату фахової підготовки в університетах. Охарактеризовано поняття “художньо-естетична компетентність”, її